

הרב ישראל אריאל

ברכת הגומל בעיצומו של קרב – דברים על דיוקם*

שתי שאלות עיקריות קיימות בענין ברכת הגומל לחייל המשתתף במלחמה:

א. אדם שעבר את המלחמה כחייל, ונע עם הכוחות ממקום למקום, אלא שלא עבר עליו אישית אירוע מיוחד בו עמדו חייו בסכנה, האם חייב לאחר המלחמה בברכת הגומל או לא?

ב. אדם שהיה נתון בסכנה מוחשית, כגון הפגזה, או שנלחם בקו האש הראשון בו ישנם פצועים והרוגים, או שכלי רכבו נפגע וכדו', שבמקרה זה חיובו בברכת הגומל ברור – מתי יברך?

כאן עומדות לפניו אפשרויות אחדות:

אפשרות א: ימתין לקריאת התורה הקרובה (הדבר עשוי לעיתים להמשך ימים ואף שבועות מכורח הנסיבות).

אפשרות ב: ימתין לסיום המלחמה ויברך בהגיעו לביתו.

אפשרות ג: יברך מיד במעמד עשרה ללא ספר תורה.

להבהרת הענין נתבונן במקור ההלכה (ברכות נד ע"ב):

"אמר רב יהודה אמר רב: ארבעה צריכים להודות: יורדי הים, הולכי מדבריות, ומי שהיה חולה ונתרפא, ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא". הגמרא לומדת את הארבעה מפרק קז בתהילים.

והנה, לכאורה היוצא למלחמה אינו שייך לאותם ארבעה שחייבים להודות. אולם כשנתבונן בדברי הרמב"ם (הל' ברכות פ"י ה"ח) נמצא שינוי קל בלשונו בהבאת דברי הגמרא: "ארבעה צריכין להודות... והולכי דרכים כשיגיעו למקום ישוב". שינה הרמב"ם ופסק ש"הולכי מדבריות" לאו דווקא, אלא כל מי שהולך בדרך שיש בה סכנה מברך הגומל. שיטה זו הובאה להלכה בשו"ע (או"ח סי' ריש ס"ז): "באשכנז וצרפת אין מברכין כשהולכין מעיר לעיר, שלא חייבו אלא בהולכי מדבריות, דשכיחי ביה חיות רעות וליסטים, ובספרד נוהגים לברך, מפני שכל הדרכים בחזקת סכנה... ואם הוא מקום מוחזק בסכנה ביותר, אפילו בפחות מפרטה מברך". אם כן, על פי שיטת הרמב"ם,

* מתוך תשובות לשאלות חיילים.

המושג "הולכי מדבריות" הוא לא דווקא, ואין זו אלא דוגמא, ולפיכך אף הולכי דרכים חייבים לברך; אולם באשר לדרכים שהן בחזקת סכנה לית מאן דפליג שחייבים להודות, גם לדעת חכמי אשכנז וצרפת.

נמצא לעניננו, שחייל היוצא למלחמה, גם אם לא עבר עליו מצב של סכנה ממשית, חייב מדין "הולכי דרכים" בדרך המוחזקת בסכנה יתירה, לברך "הגומל" בשובו בסוף המלחמה. הקביעה שיש לברך רק בסוף נובעת מכך שכל הארבעה שחייבים להודות מודים בסוף סכנתם, היורד לים בהגיעו לסיום דרכו, החולה כשיחלים, החבוש כשיצא וכו', כלשון הפסוק: "וינחם אל מחוז חפצם – יודו לך חסדו", ואפילו חזר לחופשה לביתו לא יברך אלא בסוף המלחמה, כיון שלא הגיע אל "מחוז חפצו", היינו סיום המלחמה.

כיוצא בדבר מצאנו בפוסקים, שמי שנוסע באניה, וחונה בנמלים שבדרך, לא יברך בכל תחנה, אלא רק בהגיעו אל מחוז חפצו לתחנתו האחרונה, וגם אם לא היתה סערה בים או סכנה בדרך – מברך. על אחת כמה וכמה היוצאים לצבא ונוסעים בדרכים הנתונות לסכנת הפגזה, הפצצה מן האויר, התקפת פתע וכדו', וודאי שמחוייבים להודות ככל הולכי דרכים, מדבריות, ים וכדו', ולברך הגומל בסיום המלחמה.

אך יש לציין, שאין ההודאה על יציאה בשלום מדרך שיש בה אפשרות של סכנה, פוטרת מן ההודאה על נס פרטי שאירע במהלך המלחמה. ואם עבר על האדם אירוע חמור המסכן את חייו, חובתו להודות מיד בסמוך למקרה. לדוגמא, מי שהטנק שלו נפגע והצליח להיחלץ ממנו, או שהמקום שהיה בו הופגז קשות ויצא בריא ושלם, בוודאי שחייב להודות מיד, ולא ימתין לסוף המלחמה. כך מובא בשו"ע (סי' ריט סעיף ט), שמי שנפל עליו כותל, או ניצל מגנבים ושודדי לילה, חייב לברך. מצבים מסוכנים במלחמה מן הסוג הזה, כגון: נפילת פגזים בקירוב מקום, או הפצצות מכוונות מן האויר, אינם נופלים בסכנתם, מנפילת כותל וכדו', ולפיכך, מצוה לברך. אין לאחר את הברכה יותר משלשה ימים, ואפילו אין ספר תורה, יאסוף עשרה אנשים ויברך (עי"ש הל' ו במשנה ברורה), ו"זריזין מקדימין למצוות".

1. לכאורה, יש מקום לדון: "מחוז חפצם" נאמר בהקשר של דרך מסוכנת, וכך הוא לכאורה גם ביחס לחייל שהגיע ליעדו, סיים את הקרב שאליו נשלח וכדו', ומנין לנו שהוא צריך להמתין לסוף המלחמה שעלולה להמשך שנים רבות, ובהן ילך החייל בדרכים מסוכנות רבות נוספות, שכל אחת – כשלעצמה – די בה, לכאורה, לחייב אותו בברכת "הגומל". לכן יתכן שערוף לחייב אותו בהודאה בסוף הפעילות שבמסגרתה הלך בדרך זו. וצ"ע. – הערת העורך.

ואפילו אם אירע לו נס יום אחר יום בימי המלחמה, לא ימתין לסוף המלחמה כדי להודות על כל ההצלות כאחד, אלא ברגע שמתאפשר לו יאסוף עשרה ויברך, כי יש להקרים את ההודאה ולא להשהותה.

דבר דומה מצאנו אצל יעקב, שעל שהשהה את תורתו לאלוקיו, ולא נסע לבית אל להודות לה' על חסדיו עמו, נענש במעשה דינה; וראיה לכך, שמיד אחר מעשה שכס נאמר ליעקב "קום עלה בית אל ועשה שם מזבח" וגו'; היתה זו כמין תוכחה, על שלא הודה לה' מיד עם כניסתו ארצה, ועצם ההשהייה ראויה לעונש. ויתכן אף לומר, שההלכה המובאת לעיל נרמזת בדברי יעקב בדבריו אל ביתו: "ונקומה ונעלה בית-אל ואעשה שם מזבח לאל העונה אותי ביום צרתי ויהי עמדי בדרך אשר הלכתי". הדגיש יעקב בדבריו שתי הודיות: האחת, על הצלתו המיוחדת "ביום צרתו" כשניצל משכס ומעמי כנען; והאחרת – על שעבר בשלום את "הדרך" בכללה. ללמדנו, שיש הודאה כללית על דרך שהיא בחזקת סכנה, וברכה מיוחדת על הצלה מאסון וממוות חלילה.

לסיכום, נראה לעניות דעתי לומר:

א. חייל, שעבר את המלחמה, ללא מצב מיוחד של סכנה אישית ברורה, חייב בברכת הגומל בסוף המלחמה, ק"ו מדין עובר דרכים הנרזן בסכנה שחייב לברך.

ב. חייל, שבמהלך הקרבות אירע לו מקרה יוצא דופן, המחייב הודאה על הנס, יברך בהקדם בפני עשרה ולא ישהה הודאתו ללא צורך.

לדעת מראש כי ארץ ישראל נקנית ביסורים, אבל בזה היא נקנית ממש, עעקבות משיחא באות בהפרעות ומכשולים מצד שרו של עשיו (הגויים) ומצד שר הערב רב... אך מעז יצא מתוק ופועל ידינו ירצה ה', ולכן חלילה לנו לסגת אחור במשהו אם יהיה ח"ו איזה קושי, איזה מכשלה בדרך עבודתנו, ולהיות בטוחים כי דוקא ממנה יעקב יושע, ומן המיצר נגיע למרחביה. (קול התור)